

„ROPPANT JÓ ÉRZÉS FOGOTT EL, AMIKOR MEGTUDTAM, HOGY TÖRTÉNELEM ÓRA IS LESZ.”

Interjú Pritz Pállal, az ELTE BTK Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék professzorával

Modern Magyarország: Mesélne valamit a családjáról? Honnan indult?

Pritz Pál: 1944. augusztus 8-án születtem Budapesten. Áldott emlékű szüleim iparosemberek voltak. Édesapám, idősebb Pritz Pál, asztalosmesterként dolgozott édesapja – id. Pritz Péter – pestújhelyi asztalosüzemében három fiútestvérével együtt, és akkoron már jó néhány alkalmazott segítségével. Jó fellépése, választékos öltözködése, kellemes modora okán a más cégekkel való tárgyalásokon a munkák elvállalásánál, értékesítésénél, egyéb hasonló ügyekben ő volt az üzem képviselője. Édesanyám házasságkötésükig műhímzőnőként dolgozott Rákospalotán.

Hárman voltunk testvérek, s a kor kispolgári mentalitása jegyében édesanyám feladata volt a gyermeknevelés és a háztartás vezetése, „dolgozni” csak 1958-ban ment el, amikor én már 14, Tamás öcsém 12 és Aranka húgom 10 esztendősné lett.

A *kispolgári* helyes értelmezéséhez Németh Lászlónak az 1943. évi szárszói konferencián elmondott nevezetes beszéde vonatkozó passzusára utalnék, amikor is ő ezt a réteget az egyik legderekabb nemzetfenntartó erőnek mondta. „[...] az az iparkodás, gazdasági tudás, fogékonyság, ami egy nemzet ereje, elsősorban a kispolgári réteg tulajdona.” És ha már a *nemzet* szóba került, akkor azt is el kell mondanom, hogy a német eredetű családban – emlékem szerint – soha egy szemernyi kétely sem merült fel a tekintetben, hogy magyarok lennénk vagy sem. Mai ésszel visszatekintve csak

fájlalni tudom, hogy nálunk ismeretlen volt a *Deutschungarn-tudat*. És nyilván ebből is adódott, hogy a német nyelvet csak a középiskolában kezdtem elsajátítani, aminek ma is érzem a negatív következményeit.

1949-ben üzemünket államosították, a leszerelt gépeket éppen annál a Ferencvárosi Épületasztalos Ipari Vállalatnál szerelték fel, ahol édesapám műszaki gyártásvezetőként talált munkát. A kor szokásosan mostoha anyagi körülményei közepette nem volt egyszerű dolog a három gyermek életének segítése – egészen a diploma megszerzéséig.

M.M.: Az iskola meghatározó lehet a jövőre nézve. Hol végezte tanulmányait?

P.P.: Általános iskolai tanulmányaimat a pestújhelyi Doktor Sándor utcai iskolában végeztem. Szigorú, jó iskola volt. A történelem iránti érdeklődésem elég hamar megmutatkozott. Emlékezetembe vésődött az a jelenet, amikor az iskolai napot befejezve, s természetesen az iskolát katonás sorokban elhagyva, arról folyt a csendes beszélgetés közöttünk, hogy milyen új tantárgyaink lesznek a következő, ötödik tanévben. Roppant jó érzés fogott el, amikor megtudtam, hogy történelem óra is lesz. Valamikor 2002-ben az utcán összeakadtam egyik volt, 1958 óta soha nem látott osztálytársammal, aki azokat a jeleneteket elevenítette fel, amikor történelemből írtunk dolgozatot. Édesapám a műszaki rajzhoz hengerekre csévélte papírt használt. Nos, én nem füzetlapra, hanem ilyen papírra írtam a dolgozataimat. Azon írtam-írtam, aztán amikor befejeztem, akkor a hengerről ott téptem le a papírt, ahol az elkészült dolgozatom véget ért, és azt adtam be.

Az V. kerületi Eötvös József Gimnázium annak idején is igen jó iskolának számított. Ott szerettem volna továbbtanulni, de nem vettek fel. Így kerültem az újpesti Könyves Kálmán Gimnáziumba, amelynek nem volt olyan jó híre, mint az Eötvösnek, de jobbnak számított, mint a pestújhelyi családi házunkhoz jóval közelebbi Dózsa György Gimnázium.

A gimnáziumi évek alatt újságírónak készültem, ez is afféle megérzés volt. Tehát nagyon szerettem a történelem mellett az irodalom órákat is.

M.M.: Innen egyenes út vezetett az egyetemre?

P.P.: Igen, az ELTE Bölcsészettudományi Karára jelentkeztem, magyar–történelem szakra. Szabad György volt a felvételi bizottságom elnöke. Előfelvételt nyertem, ami azt jelentette, hogy a következő tanévre vettek fel. A közbeeső esztendőben az Athenaeum Nyomdában dolgoztam segédmunkásként – három műszakban. Ez is egyfajta egyetem volt, felkészülés az életre. Sok nehéz sorsot ismertem meg. Főleg a szombat esti munkakezdések maradtak meg bennem, amikor mások indultak az éjszakába, aztán amikor reggel fáradtan hazavillamosoztam, sok ilyen ismerőssel találkoztam, csak ők más okból voltak álmosak, fáradtak.

Az egyetem ebben az esztendőben is törődött velünk, s hetente egy vagy két alkalommal estelente óráink voltak – tudásunk szintentartása, illetve elmélyítése érdekében. Itt ismerkedtem meg Urbán Aladárral, Torzsa Istvántól pedig a harmadik utas ideológiáról, Németh Lászlóról, a *Tanú* című folyóiratról hallottam.

M.M.: Tehát a „felkészülési” év után megkezdhetette egyetemi tanulmányait. Kik voltak a példaképei?

P.P.: Az egyetem első évében – mint nagyon sokakra – Hahn István ókortörténész gyakorolt rám nagy hatást. A későbbiek folyamán H. Balázs Éva, Szabad György, Dolmányos István voltak a legjelentősebb tanárok, akik számomra sokat jelentettek. A Molnár Erik-vita az én érdeklődésemet is felkeltette, Mód Aladárnál az egyik alkalommal ebből a témából tartottam szemináriumi referátumot. Zöldfülűként nagyjából-egészében fogalmam sem volt a témából adódó szakadékokról, s lényegében Ránki György és a vele rokon történelemszemléletűek felfogásában adtam elő a témát. Mód Aladár indulatba jött, mondta, hogy sok mindent nem értek. Ebben teljesen igaza volt, de neki igazából az okozott problémát, hogy miért nem az

ő szemszögéből nézem a nemzeti kérdést, s ennek honorálására az év végén el is rontotta kitűnőnek induló bizonyítványomat.

Nagyon sok órám volt, előfordult, amikor 42 órát jegyeztem be az indexbe. Emellett sokat dolgoztam a KISZ-ben, s ezért az akkor a Nemzeti Múzeum épületében elhelyezett Országos Széchényi Könyvtárba csak esténként, valamint szombaton jutottam el. Volt mit pótolnom, s gyakran záróráig, este kilencig ültem a hatalmas asztalok mellett.

M.M.: Hogyan lett a magyarból tudományos szocializmus szak?

P.P.: A politika, politikatörténet, mai szóval a politológia iránt érdeklődő annak idején úgy szerezhett – természetesen az akkori korszellemnek megfelelően – alaposabb tudást, ha tudományos szocializmus szakra jelentkezett. Erre a második év végén adódott lehetőség, és végül a magyar szak elhagyásával történelem-tudományos szocializmus szakon diplomáztam 1968-ban.

Végzésem után egy esztendővel, 1969 augusztusában kerültem az Magyar Tudományos Akadémia (MTA) központi apparátusába Pamlényi Ervin ajánlására, aki akkortájt a hazai történész szakma egyik igen befolyásos személyisége volt. Hozzá H. Balázs Éva ajánlott be, aki szemináriumi munkám alapján figyelt fel reám.

M.M.: Pamlényi Ervinnek kiemelkedő szerepe volt az Ön életében?

P.P.: Pamlényi Ervin tulajdonképpen szellemi apámmá vált. Tapintattal, nemegyszer szolid iróniával gyomlálta fejemből az ideológiai zöldségeket.

Pamlényi Ervin az MTA Történettudományi Intézete munkatársaként tanított egyetemünkön. Az akkori tanszékvezető, Andics Erzsébet, címzetes egyetemi tanárnak terjesztette fel a Kar vezetéséhez. Pamlényi Szekfű Gyula-tanítvány volt, s 1945 után vált marxistává. A nemzeti kérdésben lényegében a Molnár Erik-féle felfogást osztotta, ami vörös posztó volt Mód Aladár szemében, akinek sikerült elérnie, hogy a titulus csupán docensi legyen. „Természetesen” szakmai érvek

alapján. Azzal érvelt, hogy Pamlényi Ervin szaktudományos munkássága csekély, írásainak zöme inkább a publicisztika tárgykörébe való. Jóllehet Pamlényi Ervin szaktudományos publikációnak száma nem átütően magas, ám minden tájékozott szakember tisztában volt azzal, hogy a megbírált tudása lényegesen több volt, mint az őt bíráló professzor szellemi poggyásza. És az is köztudott volt, hogy a *Századok* felelős szerkesztőjeként – rengeteg időt rabló s ideget őrlő tevékenységgel – ő olyan munkát végzett, amely nyomán a sok „szutykos” kéziratból mives dolgozatok lettek. Ha megmaradtak a *Századok* irattárában e kéziratok, akkor láthatóak az ő rengeteg apró gyöngybetűs javításai, érdemi korrekciói.

M.M.: Mik voltak Pamlényi Ervin módszerei, hogyan segített tisztázni a történelemtől alkotott felfogását?

P.P.: Kedvesen megkérdezte például, hogy miért tudományos ez a szocializmus? Mi az, ami tudományos benne?

M.M.: Miről írt szakdolgozatot?

P.P.: Garami Ernő 1914 előtti politikai koncepciója témakörében készítettem el szakdolgozatomat. Ismeretes módon Garami Ernő már a magyarországi Tanácsköztársaság elől emigrációba vonult, az ellenforradalmi Magyarországon is nagyon sokáig nem volt helye, ezért – nem logikátlanul – arra gondoltam, hogy a bécsi magyar emigráció históriájából készítem el kisdoktori értekezésemet. Pamlényi Ervin tanácsára azonban beláttam, hogy akkori felkészültségem, s főleg a rendszer ideológiai kötöttségei közepette valóban tudományos munkát nem tudok készíteni.

(A mai olvasó számára vélhetőleg nem felesleges elmondani, hogy annak idején az egyetemeknek nem volt joguk tudományos fokozat adományozására. Ezt a Tudományos Minősítő Bizottság (TMB) végezte. Szovjet mintára a tudományok kandidátusa, illetve a létrán továbbkapaszkodók számára a tudományok doktora címet adományozta. A TMB a kormány szerve volt, ám felette a szakmai felügyeletet az MTA gyakorolta. A TMB apparátusa is az MTA hivatalán belül működött, de a

TMB – a szokásos csúsztatásokkal szemben hangsúlyozandó – nem az MTA része volt. Aztán idővel – kompromisszumként – az egyetemek is adományozhattak doktori címet. Ez volt a „kisdoktori”, amely hivatalosan nem volt tudományos fokozat, inkább a tudományos világ előszobája. A mai dolgainkat érintve – messze nem egyedül – nagy hibának tartom megszüntetését. Jót tenne a PhD-világának, ha újra bevezetnék, kevesebb lenne a gyenge, de mégis keresztülerősakolt doktori értekezés.

M.M.: Ezek szerint rögtön pályája kezdetén új kutatási téma felé fordult Pamlényi Ervin javaslatára?

P.P.: Lényegében igen. 1968-ban jelent meg a Kossuth Kiadónál a *Wilhelmstrasse és Magyarország* című igen terjedelmes forráspublikáció, s ebben az évben diplomáztam. E kötet az 1933 és 1945 közötti magyar–német viszony – s ezzel tulajdonképpen a korszak magyar külpolitikája – feltárása szempontjából fontos, s az akkori viszonyok között a reveláció erejével hatott. A kötetnek Ránki György volt a főszerkesztője, Pamlényi Ervin az 1933–1938 közötti időszak forrásait válogatta, jegyzetelte, s a bevezető vonatkozó része is az ő munkája.

Ő maga is ekkor lett figyelmes a kielői találkozótól fontosságára. Azt ajánlotta, hogy az említett kötet forrásaiból kiindulva és természetesen széles körű kiegészítő kutatások alapján a találkozót írjam meg kisdoktori értekezésésként.

Ezen aprónak tűnő téma azért igen lényeges, mert 1938 márciusában Adolf Hitler megvalósította az *Anschluss*-t, s utána rögvest hozzáfogott Csehszlovákia szétverésének tervéhez. Mivel Európa már zengett a német agressziótól, ezért Hitler arra az ötletre jutott, hogy a magyarok legyenek a kezdeményezők, s siker esetén övék lehet ismét az egész Felvidék. A harmincas évekre az európai közvélemény széles körei elfogadták, hogy Trianonban olyasmi történt, amelynek korrekciója európai érdek. Hitler azonban egyáltalán nem akart kompromisszumot, Münchent, egyáltalán nem akart semmiféle részleges megoldást, ő az egész „szovjet repülőgép-

anyahajót” akarta szétzúzni a magyar támadás nyomán. A korabeli magyar vezetés nagyon szívesen eltakarította volna Csehszlovákiát, de látták a vállalkozás irdatlan kockázatát, s ezért a Hamburg melletti Kielben lezajlott találkozón a Führer kénytelen volt visszautasítást zsebre tenni. Állítólag a dühtől epeömlést is kapott. Lehet, hogy nem így történt, az ellenben bizonyos, hogy ezután kénytelen volt a nyugati hatalmakkal való diplomáciai huzavonákba belemenni.

Végül valóban ezzel a témával, a kiel-i találkozó forráskritikai feldolgozásával doktoráltam 1973-ban. Az értekezés lényege a *Századok*-ban jelent meg 1974-ben, s meglehetősen kemény vitát kavart. Ma is büszkeséggel tölt el, hogy írásom megjelenése után egy alkalommal megállított a Történettudományi Intézet folyosóján Györffy György, s elmondta, hogy ő nem szokta elolvasni a huszadik századdal foglalkozó kollégái írásait, de ezt a cikket már alcíme – *Forráskritikai tanulmány* – alapján is kézbe vette, s gratulált módszeremhez, szemléletemhez.

M.M.: Hogyan folytatódott pályája a kedvező indulás után?

P.P.: A következő lépés a kandidátusi értekezés volt, amelyben hazánk 1932–1936 közötti időszakának külpolitikáját, tehát Gömbös Gyula miniszterelnökségét dolgoztam fel. 1979-ben sikerrel védtem, s megszereztem a fokozatot.

A munka megírásához elnyertem az akkor szokásos három esztendőspörtyű ösztöndíjat, amelyet 1975 és 1978 között az MTA Történettudományi Intézetében töltöttem el. Erre az időre megszabadultam a napi hivatali munka kötelmeitől.

Tudományos munkám lendületét azonban érdemben lassította, hogy 1974-ben megszületett Helga leányunk, 1976-ban pedig Balázs fiunk, és a gondozásukban való közreműködés sok időt vitt el. Ez természetesen így volt helyénvaló, mégis elkerülhetetlenül feszültségeket okozott. Feleségem nem alaptalanul vélte úgy, hogy otthon még a jégszekrényből is a Gömbös-kormány jön elő. Ilyen esetekben a család és a hivatás összeegyeztetése nehéz, de nem reménytelen vállalkozás. Véleményem szerint a szülői törődésnek is szerep jutott abban, hogy leányunk már egy évtizede a

magyar külügyi szolgálat egyik főtisztviselője, fiunk pedig a karlsruhe-i egyetemen készítette el PhD-értekezését áramlástanból, s azt 2009-ben olyan sikerrel védte meg, hogy azóta ennek az egyetemnek az egyik oktató-kutatója.

M.M.: Amellett, hogy évtizedeken át az MTA központi apparátusában dolgozott, maradt ideje oktatásra és publikálásra is. Hogyan emlékszik első könyve megjelenésének körülményeire?

P.P.: Amikor 1979-ben megvédtem kandidátusi értekezésemet, akkor nem volt szükségem lobbizásra ahhoz, hogy az könyvként megjelenjen az Akadémiai Kiadónál. Írtam egy levelet az MTA illetékes II. osztályának, az pedig felvette a kéziratot az úgynevezett könyvkiadási kerettervbe, s ennek nyomán az Akadémiai Kiadó megjelentette. Ráadásul messze gondosabban, mint az napjainkban szokásos. Ennél a kiadónál is komoly alkotó szerkesztő garnitúra dolgozott, tagjai értették a dolgukat. Az én kéziratomat Gellériné Lázár Márta vette kézbe. Szó szerint ízekre szedte szét. Rengeteget dolgozott vele, és több napon keresztül tette fel kérdéseit, én pedig magyaráztam, szégyelltem magamat, és javígtattam. Ma is úgy vélem, hogy egy könyvet ideális körülmények között így kell elkészíteni. Nincs az a szerző, akinek ne tenne jót egy alkotó szerkesztő szakértelme. Ezzel szemben a mai kiadók – külföldön sincs másként – többnyire nem így, hanem inkább csak menedzserközpontként működnek. Jobb esetben van egy jó technikai szerkesztőjük, s ezért már annak is örülhetünk, ha a kiszedett kéziratban a sorok között nem éktelenkednek felesleges elválasztójelek.

M.M.: Miből állt az akadémiai munka?

P.P.: Az MTA központi apparátusában végigjártam a ranglétrát, s 1993-tól 2006 végéig vezettem a Társadalomtudományi Főosztályt. Akadémiai hivatali pályámra úgy gondolok vissza, hogy érdemben leginkább a hetvenes évek első felében, valamint az 1996 és 2002 közötti időszakban tudtam a legtöbbet tenni. Részesen

lehettem annak a csapatmunkának, amely a legrangosabb hazai tudományos műhely munkáját akarta – és tudta is – korszerűsíteni.

Annak érdekében, hogy a reám bízott feladatokat színvonalasan tudjam megoldani, gyakran jártam az intézeteket, azok szakmai rendezvényeit, tanácskozásait. Léptenyomon tapasztaltam, hogy – egyszerű beosztott munkatársként – rengeteg olyan kutató él ott, akiknek látványosan nincs nagy nevük, mégis szinte bugyborékolnak a tudástól. Hallgathattam ezeket az embereket, és ezért pénzt kaptam. Fizetést kaptam azért, hogy elmentem munkaértekezletekre, nálam sokkal okosabb embereket hallgattam, és szívtam magamba a tudást. Ezekben az években vált véremmé, hogy a tudományos munka jelentős mértékben az alázatról is szól. Mulatságos dolog nézni a nagyképű, de valójában tudatlan hólyagokat, az öntelt félművelteket. Mennél többet tud az ember, annál alázatosabbnak kell lennie.

Akadémiai tisztviselőként ugyanakkor igen sok mindent megtanultam a döntési folyamatok alakulásáról, a hatalom természetéről, annak embert formáló/deformáló hatásairól. Azt hiszem elég hamar tisztába jöttem azzal, hogy a rengeteg napi ügyintézés mellett természetesen nem fogok annyi levéltári forrást és könyvészeti anyagot megismerni, mint azok, akiknek idejét ilyesmi nem rabolja. Ám a tudományszervező, tudománypolitikai munka során lett igazából világos számomra, hogy a történet nem azonos a történelemmel. Szóval természetesen roppant fontos dolog a kútfők feltárása, kiadása, feldolgozása, könyveket lehet belőlük készíteni, tudományos címeket lehet szerezni, azonban esetenként mégsem kerekedik ki a hiteles múlt.

A hivatali munka során magam is megtapasztaltam, hogy keletkeznek az írásos források, hiszen az értekezleteken hallottakból iratokat, dokumentumokat kellett formálni. Ezeket természetesen nem én írtam alá, még főosztályvezetőként sem, azok testületi, akadémiai, akadémiai felső vezetői állásfoglalások lettek. És ezek a jelentések bizony messze nem az adott konkrétumot, hanem az akadémiai érdeket tükrözték, mert tudtam, hogy az Akadémia szempontjából mit kell leírni. Amikor

volt egy tanácskozás, és csináltam az emlékeztetőt, jegyzőkönyvet, akkor nem azt írtam le, ami elhangzott, hiszen mindig sűríteni kellett. Eközben számtalanszor eltöprengtem a történeti források és a múlt valósága közötti viszonyon. Ennek jegyében tanultam meg igazából azt, hogy egy forráshoz hogyan kell hozzányúlni. Olyasmit sajátítottam el, amit mások már nagyon régen is tudtak, és tudják majd ötven év múlva is azok, akik okosak. Aki ezt nem tudja, az nem jó tisztviselő, az nem lehet jó történész.

Tehát elég sok mindent megtanultam abból, hogy hogyan kell egy dokumentumnak a valódi értelmét megfejteni. Azt, hogy mi lehetett a múlt valósága, és azt a források hogyan, illetve hogyan nem adják vissza. Mindennek megállapításához természetesen kell egy jó adag empátia, vagy ha úgy tetszik tehetség. Szorgalommal sok mindent lehet pótolni, de ha az nem párosul tehetséggel, akkor írásainkkal nem segítjük, inkább akadályozzuk érdekesebb kollégáink munkáját.

Így lett a tudománypolitika, ha nem is a fő sodra, de mégis csak szerves része a politikátörténetnek, amivel egész életemben foglalkoztam, foglalkozom.

M.M.: Időközben akadémiai doktor is lett. Milyen témát dolgozott fel?

Az MTA doktora kitüntető címet 2000-ben nyertem el az 1999-ben megjelent *Pax Germanica* című könyvemmel, amelyben azt vizsgáltam meg, hogy Adolf Hitlernek és rendszerének milyen elképzelései voltak Európa jövőjéről. Természetesen szörnyű elképzeléseik voltak. Ezt addig is lehetett tudni, de a globális tudás számos esetben szétfoszlik, ha nem épül a részletekben is fundált, tárgyyszerű tudásra, részletes elemzésre.

M.M.: Beszéltünk már kiemelkedő publikációs teljesítményéről. Melyik művét tartja a legfontosabbnak?

P.P.: Eddig éppen 25 könyvön szerepel különböző formában – szerzőként, társszerzőként, szerkesztőként – a nevem. És akkor nem beszéltem a gyűjteményes

kötetekről, tanulmányokról és sok minden egyébéről. Közhelyes igazság, hogy a tudományt nem kilóra mérik, majd az idő mutatja meg, hogy mi marad meg mindebből. Mindenesetre nem panaszkodhatom műveim szakmai visszhangjára. Az, hogy szélesebb körökhöz érdemben nemigen sikerült eljutnom, nem csupán az én problémám, általános jelenségről van szó.

A legnagyobb visszhangot a Bárdossy Lászlóval foglalkozó írásaim váltották ki, ami természetesen elsősorban a témának tulajdonítható. Ezekkel a könyvekkel tudtam a legszélesebb körökre hatni, és közben a szakmán belül és kívül is kaptam kritikákat. Ez esetben is leginkább arról van szó, hogy mindkét irányú szélsőségtől elhatárolódtam. Akik Bárdossyban fasiszta bűnözőt látnak, azok ugyanúgy idegenkednek írásaimtól, mint azok, akiknek az a bajuk velem, hogy nem vagyok hajlandó felfedezni a volt miniszterelnökben a magyar ügy mártírját. Közben – talán nem tévedek – magam is segítem gyarapítani azoknak a körét, akik tudják-vallják, hogy a múltat csakis a maga számtalanszor zavarba ejtően sokszínű valóságában lehet hitelesen megismerni.

Bárdossyval foglalkozó könyveim egyike egy dokumentumregény. Hihetetlen gyorsan kibuggyant belőlem, három hónap alatt megírtam az egészet. Kosáry Domokos és Pomogáts Béla mutatta be. A sikert azonban nem szabad túlbecsülni, mert hihetetlen sok függ a témaválasztástól, és attól, hogy milyen a korszellem. A Bárdossy-perről szóló könyvem – immáron majd két évtizede – éppen akkor jelent meg, amikor Bárdossy László ügyében perújrafelvételi kérelmet adtak be.

Látnunk kell azonban a másik oldalt is, azt, hogy egymás után jelennek meg könyvek, értékes munkák, és nem ritkán tapasztalhatjuk, hogy a szakma egy hervadt recenzióval sem nyugtázza őket. Ám ha egy műnek a segítségével az adott téma mélyebb megismerése válik lehetővé, akkor a pillanatnyilag visszhangtalan munka is betölti hivatását, s egyszer majd lesznek használói, felhasználói.

M.M.: A kutatás, a publikálás és az Akadémián végzett hivatali munkája mellett részt vett és részt vesz mind a mai napig a következő történész generáció képzésében. Hogyan került az egyetemre?

P.P.: Az ELTE Bölcsészettudományi Karán kisebb-nagyobb megszakításokkal évtizedek óta tanítok. 1997 óta vagyok egyetemi magántanár, tehát professzor. 2008 ősze előtt mintegy tíz éven át kizárólag a Történelemtudományok Doktori Iskola munkájában vettem részt, a leendő doktorok szakmai felkészítésében leltem – és lelem még mai is – örömeimet. Emellett egy bő évtizeden át tanítottam magyar diplomáciatörténetet 1848-tól napjainkig a BIGIS-en [*Budapest Institute for Graduate International and Diplomatic Studies*], amely a mai Budapesti Corvinus Egyetemen működött, sokáig igen népszerű volt, aztán idővel elhalványult, mostanra pedig megszűnt. Ebben az intézményben nemzetközi kapcsolatok tárgyban lehetett másoddiplomát szerezni.

2008 szeptemberétől főállásban dolgozom az ELTE Bölcsészkarán, az alap- és mesterképzésben is oktatok. Mivel az oktatás sokkal szélesebb kört kell, hogy átfogjon, mint az a szaktudományos tevékenység, amelyből tanulmányok, forráskiadványok, kötetek lesznek, ezért az oktatómunkának – ha az nem ró mértéktelenül nagy terheket az emberre – nagyon ösztönző hatása lehet a tudományos kutatásra. Nem ritkán megtörténik velem, hogy előadás közben jövök rá olyan részösszefüggésekre, amelyeket korábban vagy nem láttam, vagy rosszul láttam. A hallgató vélhetőleg nem veszi észre, de én magam érzem, hogy ezt sem tudom, itt is hiányos az ismeretem, ehhez is hozzá kell még olvasnom. Nagyon megmozgathatja az ember agyát egy ilyen előadás, ezért az oktatás komoly haszonnal jár.

M.M.: Hogyan látja, mi a történész feladata napjainkban?

P.P.: A történésznek tegnap, ma és holnap ugyanaz a dolga: hogy legjobb tudása szerint segítse a múlt megismerését. Ez a munka elkerülhetetlenül felveti a

világnézeti semlegesség kérdését, ami nem létezik. Nyilván nekem is van világnézetem, s ebből következően bizonyosan prekonceptió alapján nyúlok a múlt bármely vizsgált kérdéséhez. Ám komoly szakember a megismert források, társtudományi eredmények, módszertani felismerések alapján alázattal korrigálja előfeltevéseit. Mindennek révén pedig közelebb kerül a múlt valóságához.

Így érkezünk el a történész és a politikus közötti döntő különbséghez. Az előbbinek elemi célja a múlt hiteles feltárása, az utóbbinak elemi érdeke politikai céljainak elérése. Ebből következőleg merőben más a mentalitásuk. A történésznek az okoz örömet, ha mennél többet tud hitelesen a múltból megmutatni. A politikus számára ez adott esetben végzetes lehet. A politikus a múltat példatárként használja, a múlt tényeit politikai céljai szerint csoportosítja. Az eltéréstől nagy hiba lenne erkölcsi kérdést fabrikálni. Vannak erkölcstelen történészek és vannak erkölcsös politikusok, és természetesen vannak erkölcstelen politikusok és erkölcsös történészek. De nem a múlthoz való viszony az osztóvonal. Lehet példákat találni arra, amikor a politikus jó cél érdekében sérti meg a múlt valóságát. Ám az a történész, aki – akár meggyőződésből, akár valamilyen érdek mentén – valamilyen politikai érdek szolgálatában szelektál a múlt tényei között, az ténylegesen kiírja magát a szakmából.

M.M.: Milyen tervei vannak a jövőre vonatkozóan?

Ha erőm engedi, akkor – még sok-sok év munkájával – monografikusan megírom a magyar külpolitikai gondolkodás 20. századi spáciumának történetét. Az eddigi eredményekbe a szerkesztésben 2006-ban megjelent hasonló című tanulmánykötet, valamint az elmúlt év tavaszán *Az objektivitás mítosza?* címmel publikált tanulmánykötetem nyújt betekintést.

M.M.: Mit gondol arról, mi lett volna, ha másképp alakul az élete?

P.P.: Sokszor úgy vélem, hogy jobb lett volna, ha maradok édesapám foglalkozásánál, és én is asztalos leszek. Ez még ma is eszembe jut időnként. Amikor látom a ma is meglévő fonákságokat, saját gyatraságaimat, problémáimat, akkor sokszor úgy érzem, hogy jobb lenne készítenem egy széket, asztalt vagy ablakot, mert akkor lenne valami, egy hasznos tárgy, amire rá lehet ülni, ami mellett lehet étkezni, amelyen bejön a fény, de kint marad a hideg.

Ezek a rossz érzések, ahogy a múltó hangulatok szárnyán jönnek, úgy tova is suhannak. Alapjában nagyon boldog vagyok, hogy történész lehetek. Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy napjainkban a múlt megismerhetőségébe vetett hittel elsőpró sikert nem lehet aratni, de azt is tudom, hogy ebben a kérdésben az állásfoglalást döntően a korszellem motiválja. Amíg a 19. században a túlzott derűlátás volt a jellemző, addig ma inkább a borűlátás. A kérdést azonban nem az dönti el, hogy arról miképpen vélekedtek, vélekedünk mi, a történelemnek változó, továbbsodródó, még be nem fejezett életű emberei, hanem az, hogy vannak-e eszközeink a história megismerésére. Vannak.

AZ INTERJÚBAN EMLÍTETT MŰVEK BIBLIOGRÁFIAI ADATAI:

A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933–1944. Összeáll., sajtó alá rend. és bev. Ránki György [et al.]. [Ford. Kallós Pál, Simonffy-Tóth Ernó]. Bp. 1968.

Bárdossy László a Népbíróság előtt. S.a.r., bev. és jegyz. Pritz Pál. Bp. 1991.

Pritz Pál: A Bárdossy-per. Kossuth. Bp. 2001.

Pritz Pál: A kielii találkozó (Forráskritikai tanulmány). Századok 108. (1974) 646–680.

Pritz Pál: Az objektivitás mítosza? Hazánk és a nagyvilág. 20. századi metszetek. Bp. 2011.

Pritz Pál: Bárdossy László. Bp. 2001.

Pritz Pál: Magyarország külpolitikája Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején 1932–1936. Bp. 1982.

Pritz Pál: Pax Germanica. Német elképzelések Európa jövőjéről a második világháborúban. Bp. 1999.

Készítette: Cúthné Gyóni Eszter és Wirthné Diera Bernadett
(Budapest, 2011. június 27.)